

ULUSLARARASI BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU-III

**20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve
Bediüzzaman Said Nursî**

İlmi Heyet

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. İbrahim Canan,
Prof. Dr. Suat Yıldırım, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Prof. Dr. Faris Kaya

Yayına Hazırlayan

Mehmet Paksu

Tercümeleler

Arapça

Veli Sırım, Abdülaziz Hatip, Kenan Demirtaş

İngilizce

Metin Karabaşoğlu

Almanca

Nuriye Uşşak

Dizgi

Nesil Basım Yayın

551 32 25

Baskı, Cilt:

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

ISBN 975-408-271-5

©

Bu eserin yayın hakkı Nesil Basım Yayın A.Ş.'ye aittir.

◆

Sanayi Cad. Bilge Sk.No: 2

Yenibsona / İSTANBUL

Tel: (0212) 551 32 25 pbx

BEDIÜZZAMAN SAİD NURSÎ DÜŞÜNÇESİNDE İCÂZ-I KUR'ÂN

ABDÜLGAFÛR MAHMUD MUSTAFA CA'FER*

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَى سَيِّدِنَا رَسُولِ اللَّهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَمَنْ وُلَاهُ أَمَا بَعْدُ

Bediüzzaman'ın düşüncesinde yer alan İcâz-ı Kur'ân meselesi, okucuların bu sınırlı araştırmadan da görecekları gibi, geniş olarak ele alınması gereken bir konudur. Tefvî sadece Allah-u Teâlâdadır.

Bediüzzaman'ın genel hayat hikâyesi

Bediüzzaman Said Nursî 1293 h./1873 m. tarihinde doğu Anadoluda yer alan Nurs köyünde doğmuştur. 1379 h./1960 m. senesi Ramazan ayının 25'inde vefat etmiştir. Küçüklüğünden itibaren zekasındaki ve bilgisindeki harikâlıklar yüzünden kendisine Bediüzzaman lakabı verilmiştir.

Ulûm-u Arabiye ve Ulûm-u Şeriada büyük ilerleme kaydetmiş, bunun yanısıra riyaziyyat, felekiyat (uzay ilmi), kimya, fizik, jeoloji, felsefe vb. ilimleri de tahsil etmiştir. İslâmî ilimlerin okutulduğu bir üniversitenin ve dinî ilimler yanında ulûm-u medeniyyenin de okutulduğu okulların inşa edilmesine büyük önem vermiştir. Kendisini, soruların bütün sorulara cevap vermeye yöneltmiş, istibdadından kurtulmak ve güven nizamını tesis etmek için çalışmış, bu esnada bir çok zorluklara ve eziyetlere maruz kalmıştır. Ardında çok sayıda ve büyük çaplı eserler bırakmıştır. Bunlardan bazıları; Sözlür, Mektubat, Şualar, Lem'alar vb. Tefsir ve icâz alanındaki en önemli eseri "İşaratü'l-İcâz fi Mezânni'l-İcâz"dır. Bu ve benzerleri eserlerinin sayısı

* ABDÜLGAFÛR MAHMUD MUSTAFA CA'FER

1935 yılında Mısır'da doğdu. Tefsir ve Kur'ân ilimleri sahasında Ezher Üniversitesi Usuliddin Fakültesi Tefsir Bölümü Başkanidir. Muhtelif eserleri mevcuttur.

yaklaşık 210'dur. Bunlar "Tefsir, belagât ve akîde alanında yazılmış akli muhakemelerdir" şeklinde tavsif edilmiştir.¹

İ'câz kavramı ve tanımı

İ'câz: Bir konuda başkalarının acziyetini isbat etmektir. Sonra, bu kavram lüzümü olan 'bir işte başkalarının acziyetini izhar etmektir' mânâsıyla kullanılmıştır. İ'câzül-Kur'ân ise; Mahlukatı onun gibi bir eser vücuda getirmekte aciz bırakan yönlerin isbatıdır. Burada faile izafeten masdar kullanılmış, mef'ulü ve diğerleri hafzedilmiştir. Ancak, bundan bizzat kastedilen şey mezkur isbat veya onun lüzümü olan şeyi izhar etmek değil, 'lâzım' olan şeydir. Yani, Bu Kitab-ı Hakkın Allah'ın indinden geldiğini, Allah-u Teala'nın Resûlü-ü Sadık'ına gönderdiğini izhar etmektir. İnsanlar bunu kavradıktan sonra, böyle bir eserin bir mislini ilim sahasına getirebilmekten aciz oldukları, çünkü Onun bizzat hiç bir şeyden aciz olmayan Allah'dan sadır olduğu sonucuna ulaşırlar. Böylelikle bu özelliğin, yüce kitabı bizlere getiren elçiyi te'yid ve tasdik ettiği neticesini çıkarırlar. Böylelikte Bu elçinin Resûlüllah olduğuna iman ederek, dünyada ve ahirette O'na ittiba etmeye gayret ederler.² Bütün bu ifadeler, Bediüzzaman'ın eserlerinde belirttiği sözlerle ittifak etmektedir.

Mu'cizelik ölçüsü

Bu konuda Bediüzzaman şöyle der; "O vakit değil umum Kur'ân, ya bir sûre, yahut bir âyet, belki her bir kelimesi birer mu'cize hükmüne geçti"³ Aynı hakikate şöyle işaret eder; "Kur'ân'ın değil âyetleri, kelimeleri, belki nun-u na'büdü gibi bazı harfleri dahi mühim hakikatlerin nurlu anahtarlarıdır."⁴

İbn Hacer el-Heytemî'nin bu konuda bazı tesbitleri vardır. Şöyle demektedir; "Bazı kolay ifade edilebilen âyetlerde dahi, insanların benzerini getirmekten aciz olması meselesinin müşahedesidir."⁵ Sonra; " (Bazısının) kendinden öncekilerle ve sonrakilerle çeşitli türden irtibatları ondaki hükmün harikalığındandır."⁶ "Hakikaten, insanlar, mâkabli ve mâba'diyle münasebetleri nazara alınarak, âyetlerinden bir âyette⁷ anlatılan, bazı âyetlerde ifade edilen mevzuları dile getirmekten acizdirler."⁸ "Açıkça söylemek gerekirse, hariçten müşahede eden birisi üç âyetin benzerini peş peşe sıralamaktan aciz kalır. Çünkü anlattığı şeyle ilgili hiç kimseden benzer bir şey işitmemiştir."⁹

1 Mezkur kitaplar matbudur. İhsan kasım tarafından telif edilen "Bediüzzaman Said Nursî-Hayatına ve Eserlerine Toplu Bir Bakış" isimli eserde bu kitapların isimleri zikredilmektedir.

2 Bkz: Abdürrahim Ferec el-Belîni, İ'câzül-Kur'ânîl-Kerîm1-2; Muhammed el-Hakim, İ'câzül-Kur'ân, 40-41, 1398

3 Mektubat, 369

4 Mektubat, 369

5 Şerhu Hemziyyeti'l-Büsürî İbni Hacer el-Heytemî, sh.134, 1326 h.

6 A.g.e.

7 Bkz: Müdressedir; 21

8 Bkz: 6. dpnt.

9 A.g.e.

Ben de derim ki: Bedihi olarak görülmektedir ki, Bediüzzaman bir harfin dahi mu'cize olduğunu söylerken, öncesi ve sonrasından kopuk olarak veya bir kelimeyi ele alırken yine çevresine dikkat etmeksizin bir yapılacak değerlendirmeyi kasdetmemektedir. Esas maksadı, mânâlardan doğan ve kelimeleri mevzu ile münasebetleriyle ortaya çıkan, diğerlerinde ayrı olarak tek başına hüküm verilemeyen ve beşer kelimasında bu mânâların içtimaı imkânsız olan yönüdür. Malumdur ki, bir beşer kelimasında yer alan bir kelimenin tebdil edilmesi mânâyı ve kasdı büyük ölçüde etkilemez, hatta bazan hiç etkilemez.

Beşer tarafından bir mislinin getirilemediği mânâlardan hareket edecek olursak, bu mânâların ifade edildiği kelimelerin de az olsun, çok olsun birer mucize olduğunu söyleyebiliriz. Keza, çevresini kuşatan kelimeler, siyak ve sibakında müşarun ileyh olan mânâlardan hareketle, bir tek harfteki işarı mânâlar da bu kabildendir. Kalamullahtaki bir kelimeye hizmet eden bir kelimenin yerine başka bir kelimenin ikame edilemeyeceğini bir mucize olarak görüyorsak, aynı şekilde, bir harfin mucize oluşunu da, ancak çevresindekileri dikkate alarak, idrak edebiliriz.

İşte size iki misal:

“Evvelen: Kelime olarak mucizelik hakkında Bediüzzaman şöyle der:

“Meselâ, ¹⁰ وَلَئِن مَّسَّتْهُمُ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ bu cümlede, azabı dehşetli göstermek için en azının şiddetle tesirini göstermek ister. Demek taklilî ifade edecek; Cümlelin bütün heyetleri de, bu taklile bakıp ona kuvvet verecek.

“İşte نَفْحَةٌ lafzı teşkikdir. Şek, killete bakar.

“مَسَّ lafzı azıcık dokunmaktır. Yine killeti ifade eder.

“نَفْحَةٌ lafzı, maddesi bir kokucuk olup, killeti ifade ettiği gibi; sigası, bire delalet eder. Masdar-ı merre tabir-i sarfiyesinde biricik demektir. Killeti ifade eder.

“نَفْحَةٌ deki tenvin-i tenkiri taklilî içindir ki, o kadar küçük ki, bilinemiyor demektir.

“مِنْ lafzı teb'iz içindir. Bir parça demektir. Killeti ifade eder.

“عَذَابٌ lafzı; nekâl, ikabe nisbeten hafif bir nevi cezadır ki killete işaret eder.

“رَبِّكَ lafzı; Kahlâr, Cebbâr, Müntakim'e bedel yine şefkati ihsas etmekle, killeti işaret ediyor.

“İşte bu kadar killetteki bir parça azab böyle tesirli ise, ikâb-ı İlahî ne kadar dehşetli olur, kıyas edebilirsiniz diye ifade eder. İşte şu cümlede küçük heyetler nasil birbirine bakıp yardım eder. Maksad-ı külliyyi her biri kendi lisanıyla takviye eder. Şu misal bir derece lafz ve maksada bakar.”¹¹

Bana göre, Bediüzzaman'ın ve el-Heyterni'nin Kur'an kelimelerindeki i'câzın te'yidi konusunda bu kadar örnek yeterlidir.

Saniyen: Harf olarak mucizelik konusunda Bediüzzaman şunları söyler:

10 Enbiya; 46

11 Sözler, 343

"Bir vakit ¹² *أَيُّكَ تَعْبُدُ وَأَيُّكَ نَسْتَعِينُ* deki nun-u mütekellim-i maal gayrı dü-
şündüm ve mütekellim-i vahde sigasından ¹³ *تَعْبُدُ* sigasına intikali kalbim aradı.
Birden, namazdaki cemaatin fazileti ve sırrı, o Nun'dan inkişaf etti. Gördüm ki;
Namaz kıldığım o Bayezid Camiindeki cemaatle iştirakımı ve her biri benim bir
nevi şefaathim hükmine ve kıraatımda izhar ettiğim hükümlere ve dâvâlara birer
şahid ve birer müeyyid gördüm. Nakis ubudiyetimi, o cemaatın büyük ve kesretli
ibâdatı içinde dergah-ı İlahiyeye takdime cesaret geldi. Birden bir perde daha in-
kişaf etti. Yani, İstanbul'un bütün mescitleri ittisal peyda etti. O şehir, O Baye-
zid Camii hükmine geçti. Birden, onların dualarına ve tasdiklerine manen bir
nevi mazhariyet hissettim. Onda dahi; ruy-i zemin mescidinde, Kabe-i Mükere-
reme etrafında dairevi saflar içinde kendimi gördüm.

"*الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ* dedim. Benim bu kadar şefaathilerim var; benim na-
mazda söylediğim her bir sözü aynen söylüyorlar, tasdik ediyorlar. Madem ha-
yalen bu perde açıldı; Kabe-i Mükerreme mihrab hükmine geçti. Ben bu fırsattan
istifade ederek, o safları ihşad edip, tahiyatta getirdiğim

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ olan imanın tercümanını müba-
rek Hacerül-Esvede tevdi edip emanet bırakıyorum derken, birden bir vaziyet
daha açıldı. Gördüm ki; Dahil olduğum cemaat üç daireye ayrıldı:

"Birinci daire: Rüy-i zeminde mü'minler ve muvahlidindeki cemaat-ı uzmâ.

"İkinci daire: Baktım, umum mevcudat, bir salât-ı kübrâda, bir tesbihat-ı uz-
mâda, her taife kendine mahsus salavât ve tesbihat ile meşgul bir cemaat için-
deyim. 'Vezaif-i eşya' tabir edilen hidemat-ı meşhude, onların ubudiyetlerinin ün-
vanlarıdır. O halde, ¹⁴ *اللَّهُ أَكْبَرُ* deyip, hayretten başımı eğdim, nefsim baktım:

"Üçüncü bir daire içinde, hayretengiz zahiren ve keyfiyeten küçük, hakikaten
ve vazifeten ve kemmiyeten büyük, bir küçük âlemi gördüm ki, zerrat-ı vücudi-
yemden ta havassı zahiriyeme kadar, taife taife vazife-i ubudiyetle ve şükraniye
ile meşgul bir cemaat gördüm. Bu dairede, kalbimdeki latife-i Rabbaniyem,
¹⁵ *أَيُّكَ تَعْبُدُ وَأَيُّكَ نَسْتَعِينُ* o cemaat namına diyor. Nasıl, evvelki iki cemaatte de li-
sanım, o iki cemaat-ı uzmâyı niyet ederek demişti.

"Elhasıl: ¹⁶ *تَعْبُدُ* nûnu şu üç cemaata işaret ediyor..."¹³

Hakeza Bediüzzaman, i'câz işaretleri, fütuhât ve işrâkât (İlham yollarının açılması
ve doğması) harikaları açısından münferiden şahid olduğu bu tür işârat-ı bediadan
hareketle, bir tek harfi ihata eden i'cazı açıkça göstermektedir.

Kendimize şu suali sorabiliriz: Gayba dair haberler hakkındaki mu'cizelik ölçüsü
nedir? Buna hemen şu cevap verilebilir: Kişinin, bir dost, kahin veya zeki bir kişi
yardımıyla, bu yakini bilgi ve i'câzin ifade ettiği mânâlardaki marifeti hudutsuz bir
şekilde elde edemediği bir konudur.

Eğer, Kur'ânî bir haber, sözleri hakkında kendisine güvenilen, verdiği habere ve
bunun tahakkuk edeceğine itimad edilen ve beşeri kaynağı (a.s.m.) yakından tanı-

12 Fatıha; 6

13 Sözler, 368

nan, kendisinden ne bir yalanın, ne de bir kehanetin vaki olmadığı ve benzeri güven sağlayıcı sebeplerin bulunduğu bir şahısla beraber düşünülecek olursa, böyle bir haber, hatta bir mucizeyi ifade eden haber hakkında tereddüdümüz olmayacaktır.

Zann-ı galib ile ulema, beyan ve fesahat cihetlerinden bir sûredeki veya bir âyetteki mucizelik ölçüsünü tahdit etmemişlerdir. Çünkü bu ölçü, teemmülde bulunan kişinin mezkur yerlerdeki i'câzı idrak etmesini kolaylaştırır. Hatta, i'câzı bütün ölçüleriyle izar edebilmeleri için, ulemanın bu ölçüler hakkında fikir yormalarını da kolaylaştırır. Belirli ölçüler içinde tahdid ederek bulduğumuz bu neticeler bizlere ve böyle düşünenlere—ulema tarafından telif edilen eserlerdeki sınırlamaları kastediyorum—yeterlidir.

Ölçü (mu'cizenin belli bir ölçüyle ifade edilişi) taraftarlarını burada, küçük sûrelerden her bir sûreyi ele alırken, ondaki i'câz yönünü veya yönlerini keşfetme amaçlı çalışmalar yapmak sûretiyle Kitabullah'ı gözlemleme gayretinde bulunmaya çağırıyorum. Allah-u Teala bu maksadımızın yardımcıdır.

İ'câz vecihleri

Suyûtî "Mu'terekü'l-Akrân fi İ'câzü'l-Kur'ân" isimli eserinde i'câza dair 35 vecih bulunduğunu zikretmiştir. "E-Kur'ân Yetehaddê" kitabının yazarı ise bu rakamı 40'a çıkarmıştır.¹⁴ Bediüzzaman ise i'câz türlerinin sayısı hakkında 40 rakamını¹⁵ zikretmekle birlikte, bununla belirli bir sınırlamayı kastedmediği, bir başka eserinde 200 i'câz kısmından¹⁶ bahsetmesinden anlaşılmaktadır.

Büyük ihtimalle bu rakamla da sınırlamayı kastedmemektedir. Her şey bir yana, sınırlı sayıda bazı i'câz vecihlerini şerhetme yoluna gitmiştir. Biz burada Allah'ın inayetiyle, gücümüz yettiğince sıralamaya çalışacağız.

a. Nazm

Bediüzzaman bu konuda, "İ'câzın mühim bir vecihi, nazmından tecelli eder. Ve en parlak i'câz kur'anın nazmındaki nakışlardan ibarettir"¹⁷ demektedir. Görüldüğü gibi ona göre nazm i'câz vecihlerinden önemli bir vecihtir. Yine şöyle der; "İ'câzın en yüksek vecihi, nazmındaki belağattan olmuştur. Evet, Kur'an'ın bu nev'i i'câzı, beşerin takatinden hariç bir derecededir. Kur'an'ın nazmında bir cezalet-i harika var. O nazmındaki cezalet ve metanet, saatın; saniye, dakika, saati sayan ve birbirinin nizamını tek mil eden ne ise, Kur'an-ı Hakimin her bir cümledeki, hey'atındaki nazm ve kelimelerindeki nizam ve cümlelerin birbirine münasebatı öyledir."¹⁸

Nazma ve onun zinetlerine riayet, teşbihi kullanmak ve benzeri uygulamalardan yüz çevirmemelidir. Bu konuda şöyle der; "Evet lafza zinet verilmeli, fakat tabiat-ı mânâ istemek şartıyla ve sûret-i mânâyâ haşmet vermeli, fakat mealin iznini almak şartıyla ve üsluba parlaklık vermeli, fakat maksudun istidadı müstaid olmak şartıyla

14 Suyûtî'nin zikrettikleri için mezkur eserinin 190-93. sayfalarına bakınız. İkinci müellif (Ahmed İzzeddin Abdullah) tarafından zikredilen 40 vecih bu eserin 248-49. sayvalarda yer almakta, bu vecihlerin açıklamaları ise 681. sayfaya kadar devam etmektedir.

15 Sözler, 338

16 Mektubat, 379

17 İsharatü'l-İ'câz, 11

18 İsharatü'l-İ'câz, 137; Sözler, 343

ve teşbihe revnak vermeli, fakat matlubun münesebetini göze almak ve rızasını tahsil etmek şartıyla ve hayale cevelan ve şa'şaa vermeli, fakat hakikati incitmek ve ağır gelmemek ve hakikata misal olmak ve hakikatten istimdad etmek şartıyla gerekir."¹⁹

İşte bu, tıpkı iki yüzü olan banknot gibi kelama bakan Nazm Okulunun yöneliştir. Her iki yönünün de tam ve birbiriyle uyumlu olması gerekir. Abdülkadir el-Cürcanî bu iki yön arasında bir duvarın ve engelin olduğu iddiasındadır. Bu görüşe Lafız Okulu müntesipleri, mânânın derin olmasının gereksiz olduğunu savunarak mukabelede bulunurlar. Bunlara bir örnek Müslim İbn Velid'dir. Ancak Câhız, bu vehimlerinin hilafına onlara ittiba etmez. Aynı şekilde Manâ Okulu, bütün inayetini mânâ cihetine yönelterek bu tartışmalara katılır. Bunlar lafza ağırlık vermeyi bir te-kellüf olarak görürler ve bu yüzden büyük ölçüde lafza itibar etmekten çekinirler. Lafza ağırlık vermeyi—eğer mümkün olur ve gerekirse—ancak mânâya hizmet etmesi açısından ele alırlar. Aksi takdirde böyle bir şey tek başına hedef olamaz. Bu okulun önde gelen ismi İbn Cüney'dir.²⁰ Bediüzzaman ise bu okulların en güçlüsünü ele almıştır.

İcâz-ı nazmın temeli icâzdir. İcâz, i'chaz-ı Kur'ân'ın en metin ve en mühim bir esasıdır.²¹

Mucizenin ölçüsü konusunda şerhettiğimiz i'cazın bu vechiyle alakalı çok açık bir örneği öğrenmiştik. "وَلَيْتَنَّمَسْتَهُمْ نَفْحَةً مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ" örneğine ve tamamı Kur'ân'ın nazm yönüyle mu'cize oluşuna dair örneklerle dolu Bediüzzaman'ın "İşarütü'l-İcâz" isimli tefsirine tekrar dönüyoruz. Bu konuyla ilgili bir diğer örnek şöyle:

Kur'ân-ı Kerim'de geçen ²² وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ âyetini şöyle tefsir ediyor:

"Zekat ile sadakanın layık oldukları mevkiilerini bulmak için bir kaç şart vardır:

"1. Teb'izi ifade eden مِنْ israfın reddine.

"2. مِمَّا'nın takdimi sadakanın kendi malından olduğuna.

"3. رَزَقْنَا minnetin olmamasına. Çünkü veren Allah'tır; kul ise bir vasıttır.

"4. Rızkın لِي ya olan isnadı fakirlikten korkulmamasına.

"5. Rızkın âmî ve mutlak olarak zikredilmesi, sadakanın ilim ve fikir gibi şeylere şamil olmasına.

"6. 'Nafaka' maddesi, alanın sefahete değil, hacat-ı zarurîyesine sarfetmesine işaretlerdir."²³

¹⁹ Muhakemat, 79

²⁰ Bu üç okulla ilgili bilgiler "El-Belağatü'l-Arabiyye fi Sevbihe l-Cedid" isimli eserden alınmıştır. Bkz. A.g.e., Dr. Bekrî Şeyh Emin, Beyrut-1990

²¹ Mektubat, 293

²² Bakara, 3

²³ İşarätü'l-İcâz, 47

Bu ve muzari tabiriyle gelen ^{يَنْفِقُونَ} devam ve istimrara—bildiğimiz kadarıyla— işaret eder. Allah'dan gelen birr (iyilik) daim ve müstemirdir. Mahlukatına göz açıp kapayana kadar kesintisiz olarak ulaşır. Burada işaret edilen husus—kabul edenler nazarında—budur. Allah-u Tealanın ^{رَزَقْنَا} fiilindeki mazî tabirinin kullanılışı, bunun takdir edilmiş bir emr olduğunu işaret içindir.²⁴

25 ^{وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ} Hatta yazmaktan kalem dahi kurur.²⁶ Melekler, insan için takdir edilmiş rızıkları elvah-ı fer'iyye yazmışlardır.²⁷ Aynı şekilde Allah-u Tealanın kullarına olan rızkının ulaşması azamet zamiriyle işaret edilmiştir.

Nazm, hakikaten bütün ulema nazarında i'caz vecihlerinden birisi olarak kabul edilmiştir.

Buradan hareketle, Bediüzzaman nazm-ı beliğ yönleri ışığında madem ki Kur'an-ı Kerim mucizedir, o halde her şeyin üstündedir açıklamasını yapmaktadır. Gördüğümüz kadarıyla o, bütün gayretlerini kelimelerin lafz ve mânâ yönlerine yöneltmiş, bunlardan sadece birisi üzerinde durmamıştır. Kelamın yüceliğinin sebepleri hakkındaki harika ve benzersiz sözlerine isteyen baksın. İşte bunlardan birisi "çok istinbatta bulunma istidadıdır."²⁸ Merâtib-i meânî ve delâletleri olarak isimlendirdiği kavram içerisinde hava gibi sadece hissedilip görülmeyen hakikatler vardır.²⁹ Cüz'leri ve mânâları arasındaki tecavüb açısından kelamın kuvvetinden dolayı, nazm

ve hey'et garaz-ı küllî noktasında birbirlerine cevap verirler.³⁰ ^{وَلَيْتَن مَسْتَهْم نَفْحَةٌ} ve benzeri bir çok örnekte gördüğümüz gibi, "Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın hey'et-i mecmuasında raik bir selaset,³¹ faik bir selamet, metin bir tesanüd, muhkem bir tenasüb, cümleleri ve heyetleri mabeyninde kavi bir teavün; ve âyetler ve maksadları mabeyninde ulvi bir tecavüb"³² bulunmaktadır. Bu belağat-ı ulyânın zatında olan hasletler-mucize olarak isimlendirilmiştir. Buradan hareketle bir defada kuyûd-u kelâma geçiş yapılmaktadır. Her bir bağ mânâyâ mazhar olur. Öyle bir hal alır ki, her bir müteselsil nakış bir naky-ı a'zamı ortaya çıkarır. İşte Kur'an'daki bu özellik karşısında şahsî fikir ve irade-i cüz'iyye aciz kalır.³³ Kur'an başka kelimelerle kabil-i kıyas değildir. Çünkü; kelamın tabakaları, ulviyet ve kuvvet ve hüsn-ü cemel cihe-tinden dört menbaı vardır. Bunlar; Mütakellim, muhatab, maksad ve makam. Madem ki, kelam kuvvetini, hüsnünü bu dört menbadan alır. Kur'an'ın menbaına dik-

²⁴ Burada Kamer;12'den iktibas edilmiştir.

²⁵ Zâriyât; 22

²⁶ İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadisın manasıdır. Bkz: Tefsiru İbn Kesir, Kamer Sûresi;49'un tefsiri

²⁷ Ahmed b. Hanbel ve Şeyhân'ın rivayet ettikleri bir hadise göre, cenine ruh üflemele görevli meleğe üç kelimeyi belirlemesi emredilir; Rızkı, ecell, amell, şakı veya said olacağı. Bkz: Tefsiru İbn Kesir, Mü'minin; 14 âyetinin tefsiri.

²⁸ Bkz. İşaratü'l-İ'câz, 128

²⁹ Muhakemât, 88

³⁰ Muhakemat, 83

³¹ Sözler, 384

³² A.g.e.

³³ İşaratü'l-İ'câz, 34

kat edilirse, Kur'an'ın derece-i belagati, ulviyet ve hüsnü anlaşılır.³⁴ Üslûb-u Kur'an'ın o kadar acib bir cem'iyeti vardır ki, bir tek sûre, kâinatı içine alan bahr-i muhîti Kur'anıyı içine alır.³⁵ Kur'an'ın i'câz vecihlerinden biri olan nazmı öyle bir üsluptadır ki, bütün asırlara ve tabakalara intibak edebilir.³⁶ Bediüzzaman'ın elde ettiği ve ulaştığı neticelerden birisi, "imale-i kelamın zahiren delile muhalif olmadığı"dır.³⁷ Bu söz, onun dışındakilerde görmediğim, bilmediğim bir hakikati ifade etmektedir.³⁸ Benim kanaatime göre bu hakikaten nefis bir tesbittir. Böylelikle, onun hakkındaki bir çok yönlerinden birisini yeterince öğrenmiş olduk.

b. Mukattaa harfleri

Hurûf-u mukattaa, bazı sûrelerin başında gelen *الم*, *حم*, *ص* gibi harflerdir ve bunlar hecâ harflerinin yarısını teşkil eder. Bunlar kullanılış bakımından en çoğu ve en kolaydırlar.

Hurûf-u hecâda on çift sıfat vardır. 'Cehr, hems' bunlardan ikisidir. Yine bunlarda yedi ferd vardır. 'Kalkale' gibi. Sûrelerin başında gelen harfler, hecâ harflerinin yarısıdır. Örneğin harf sayısı 18 ise cehr sıfatına sahip olanlar 9 tanedir. Harf

³⁴ Sözlür, 400

³⁵ Sözlür, 370

³⁶ İşaratü'l-i'câz, 42

³⁷ Muhakemât

³⁸ Bunu özetlersek; Bir kelimada kafi bir karine olmadıkça kesinlikle mecaz anlamı çıkarılmaz. Eğer mecaz, karinesiz olarak varsa, bunun manası, hakikati men'eden veya ilga eden bir karinenin olmamasıdır. Her ikisinin birlikte ele alındığı takdirde, nükte-i mecâz ve isâle-i hakikat birlikte ortaya çıkar. Nüktesi açısından mecaz, nükte ve isâlenin her ikisi birlikte ele alındığı durumda hakikatle müsavi olur. Hakikat ve mecazın cem'edilmesi, ifadenin irade edilmesinde hiç bir mani'in olmadığı iki hakikatin cem'edilmesi gibidir. Bazı mezahib-i fikihiyye—tamamı değil—irade-i isti'malde bu ikisinin cem'edilmesini memnu' görmüşlerdir. "Veş-Şemsü tecri' il-müstekarrin lehâ, zâlike takdîru'L-Azîz'l-Allîm" (Yasin: 38) âyetinin tefsirinde bu kaidelerin istîfade edilmiştir. Filozoflar ve müfessirler eski ilm-i felek ışığında bu âyeti şöyle tefsir etmişlerdi: "Bu cereyan, kendi etrafında değil, dünyanın etrafında dönmektedir. Böylelikle doğuş ve batış meydana gelmektedir. Ayrıca bu cereyan karineden uzak, mecazî anlam taşır." Bizler ise, yeni ilmi gerçekler ışığında ve yukarıda zikrettiğimiz kaide gölgesinde şunları söylüyoruz; Güneşin cereyanı(akışı) hakikatte kendi etrafında dönmektedir. Doğuş ve batışla alakası yoktur. Aynı zamanda mecazen şu anlamı taşır; Zahiren doğuş ve batış esnasında görülen cereyan, hareketlilik, hakikatte dünyanın güneş etrafında dönüşünden kaynaklanır. Bu ifade, zahiri görüntüden hareketle güneşe nisbeten mecaz anlamı taşır. Hakikaten ve batının böyle bir anlam yoktur. Çünkü modern görüş böyle bir kelâmı hakikate ve delillere aykırı olarak görmektedir. Bediüzzaman bu konudaki görüşü; Kur'an bu ifadeleri eski insanların bir takım inançlarını, hatalı hisselerini ikrar etmek gayesiyle serdetmemiştir. Hakikat zahir olana kadar onlara bir nevi mehîl tanımasıdır. Bu ifade ise yüzde yüz Kur'an ifadesidir. Bu ifadeler birileri tarafından ne değiştirilerek ortaya çıkmış, ne de dışarıdan ilave edilmiştir. Eğer Kur'an bu gerçekleri ilk etapta ortaya koymuş olsaydı, insanların çoğu buna inanmayacak, insanlar tarafından yalancılıkla itham edilecek veya kendi aralarında inandıkları şeylerle mugalata edeceklerdi. Eğer Allah'ın kudretini, ilminin genişliğini ve takdirindeki harikaliği göstermek için onlara herşeyi sarıhan bildirmiş olsaydı, esas dâvâya hizmet etmekten uzak olacaktı. Bu ise muhatabın seviyesine göre hitapta bulunarak delil gösterme prensibine muhalif olacaktı. İrşad-ı Kur'an, böyle zahiri bir ifadenin yanısıra, kinaye ve müstebat-ı terakîp usullerini kullanarak, ilmi gelişmelerin olmasıyla hakikatin daha iyi anlaşılması yolunu açık bırakmıştır. Böylelikle ehî-i tahkik geçmiş insanların nazarında da kabul gören bu âyetlerin hakikatlerini anlamış olmaktadırlar.

Ve Sübhanallah'l-Âliyü'l-Kadirü'l-Hakîmü'l-Allîmü'l-Azîm.. İşte bu apaçık bir i'câz ve belagattir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Bu fakirin kaleme aldığı "Buhûsu Fi Ulûmü'l-Kur'âni-i-Kerîm" eserindeki "Tefsir-i İlmî Esasları" başlıklı bölümde yer alan 6. ve 12. esaslar.

sayısı 10 ise hems sıfatına sahip olanlar 5 tanedir. Aynı şekilde her bir sıfattaki harflerden yansı, bu yedi ferd arasında yer alır. Ancak buradaki taksimat tam eşit değildir. Eğer, sıfat ağır ise küçük kısmı, eğer hafif ise büyük ve ağır kısmı gelir. Kalkale gibi ağır bir sıfat sözkonusuysa ve beş harften ikisi başta yer alır. Zellâka gibi hafif bir sıfat varsa, örneğin altı harften dördü başta gelir.

Bu te vazün (denge) zannederim esas maksad değildir. Ancak bana göre sadece bu i'câzın tahakkuku için geçerlidir. Belkide bütün bu harflerin veya her birisinin kullanılışında aynı durum söz konusudur. İşte sözün özü:

"Hecâ harflerinin adedi—elif-i sakine hariç kalmak şartıyla—yirmi sekiz harftir. Kur'ân-ı Azimüşşan, sûrelerin başında bunların yarısını zikretmiş, yarısını terketmiştir.

"Kur'ân'ın almış olduğu nisif, terkettiği kısımdan daha ziyade kesirü'l-İstimaldir.

"Kur'ân, sûrelerin başında zikrettiği kısım içinde lisan üzerine daha suhuletil olan 'Elif-lâm'ı çok tekrar etmiştir.

"Kur'ân aldığı harfleri, hecâ harflerinin adedince sûrelere tevzi etmiştir.

"Hecâ harflerinin mahmûse, mehcûre, şedide, rehve, müsta'liye, münhafıza, mütbika, münfetiha gibi çiftli cinslerinin her birisinden yine nisif alınmıştır.

"Çifti, yani eşi olan—evtar—kısımında sakilden azı, hafiften çoğu almıştır. Kalkale, zellâka gibi.

"Kur'ân-ı Azimüşşanın, sûrelerin başındaki huruf-u mukattaanın zikredilen minval üzerine tansifleri hakkında ihtiyar ettiği tarik, 504 ihtimalden intihab edilmiştir. Ve intihab edilen şu tarikten başka hiç bir ihtimal ile mezkur tansif mümkün değildir. Çünkü; taksimler pek çok birbirine girmiş ve çok mütefavittir. Bu gibi i'câz lem'alarından hisse alamayan, zevkine levm ve itab etsin."³⁹

Burada, letafet-i seciyye ve kesafeti arasındaki itidali sağlayan bir denge vardır. Bu noktayı, mukattaat konusunda vaki olan harflerin tabiatlarıyla alakalı değerlendirmeye yapan ulemanın sözleri ışığında görüyorum. Bu tabiatların sayısı dördüttür. "Nâr tabiati", ki sıcak ve kuru olmasından dolayı böyle denilmiştir. Bunun mukabilinde soğuk ve ıslak olan "su tabiati" vardır. Her ikisinden yedide dört sûre başlangıcı vardır. Bunlardan ilk gruptakiler "elif, tâ, mim, hê", geri kalanlar "zal, şin, vav"dir. İkinci gruptakiler ise, "Hâ, ayn, lâm"; geri kalanlar "Hı, dal, gayn" harfleridir. Orta tabiatte olanlar yedide üçtür. Bunlardan "Türâb tabiati"nda olanlar soğuk ve kurudur. Bunlar; "Sad, nun, yâ" harfleri ve geri kalan "be, te, dad, vav" harfleridir. "Hava tabiati"nda olanlar, sıcak ve ıslaktır. Bunlar; "sin, kaf, kef" harfleri, geri kalanlar ise "se (peltek), cim, ze, zı" harfleridir. Hakikaten bu garîb ve acîb bir durumdur. Bütün bunlar büyük dil, tefsir ve irfan âlimlerince bilinmektedir.⁴⁰

Sûrelerin başında hecâ harflerine yer verilmesiyle ilgili Bediüzzaman bazı letaiften söz eder:

"Bu sûrelerin başlarındaki taktî-i huruf ile isimleri heceleme, müsemmanın me'hazine ve neden neş'et ettiğine işaretir.

³⁹ İşarâtü'l-'câz, 32-33

⁴⁰ Tabiatler ve harfler hakkında zikrettiğim bu bilgileri, İbn Manzûr'un Lisanü'l-Arab isimli eserinden tahrir ettim. Burada aynı konuyla ilgili bazı büyük ulemanın isimleri de zikredilmektedir.

"Bu harflerin taktii, müsemmanın vahid-i itibarî olup, terki-i meczî olmadığına işaretler."41

"Bu harflerin takti' ile tadâdı, san'atın madde ve me'hazini muhabata göstermekle muarazaya talib olanlara karşı meydan okuyarak, 'İşte, i'caz-ı san'atı, şu gördüğümüz harflerin nazm ve nakışlarından yaptım. Buyrunuz meydana!' diye, onların tahkirane tenkitlerine (tekdirlerine) işaretler."42

"Mânâdan soyulmuş şu hece harflerinin zikri, muarızları hüccetsiz bırakmaya işaretler. Evet, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan şu mânâsız harflerin lisan haliyle ilan ediyor ki: 'Ben sizden belîğ mânâları, hükümleri, hakikatleri ifade eden yüksek hutbeleri ve nutukları istemiyorum. Yalnız şu tadat ettiğim harflerden bir nazire yapınız, velev iftira ve hikayelerden ibaret bile olursa olsun!'"43

"Harfleri tadat ile heceleme, yeni kıraata ve kitabete başlayan mübtedilere mahsustur. Bundan anlaşılıyor ki: Kur'ân, ümmi bir kavme ve mübtedi bir muhite muallimlik yapıyor."44

Kur'ân'ın bu konudaki, hatta bir cümlesindeki i'câzı idrakten aciz birisi nasıl onun nazirini getirebilir veya ehl-i san'at onun fetvalarını nasıl taklid edebilir?45

Evet, bu derin sırlar bir ümmi ve yetimden sudûr edemez. En güçlü bir belagat ustası dahi ona müdahalede bulunamaz. Çünkü o, Azizü'l-Alîm tarafından iki cihan serverine bir mu'cize olarak verilen bir kitaptır.

c. Tekrarlar

Bediüzzaman şöyle der:

"İşte Rabbimizi bize tarif eden Kur'ân-ı Hakîm: 'Şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi, şu sahaîf-i arz ve semada müstetir künûz-u esmâ-i İlahiyenin keşşâfı, şu sutûr-u hadisatın altında muzmer hakaikin miftahı, şu âlem-i şahadet perdesi arkasındaki âlem-i gayb cihetinden gelen iltifat-ı Rahmaniye ve hitabat-ı ezeliyenin hazinesi, şu âlem-i maneviye-i İslâmiyenin güneşi, temeli, hendesesi, avâlim-i uhreviyyenin haritası, zât ve sıfât ve şûun-u İlahiyenin kavi-i şarihi, tefsir-i vâzıhı, bürhan-ı natığı, tercüman-ı sâti, şu âlem-i insanîyetin mürebbisi, hikmet-i hakikisi, mürşid ve hâdisi, hem bir kitab-ı hikmet ve şeriat, hem bir kitab-ı dua ve ubûdiye, hem bir kitab-ı emr ve dâvet, hem bir kitab-ı zikir ve mârifet gibi beşerin bütün hâcât-ı maneviyesine karşı birer kitap ve bütün muhtelif ehl-i mesalik ve meşarib olan evliya ve siddîkinin, asfiya ve muhakkikin her birinin meşreplerine lâik birer risale ibraz eden bir kütüphane-i mukaddesedir.

"Sebeb-i kusur tevehhüm edilen tekraratındaki lem'a-i i'câza bak ki: Kur'ân hem bir kitab-ı zikir, hem bir kitab-ı dua, hem bir kitab-ı davet olduğundan; içinde tekrar müstahsendir, belki elzem ve eblağdır. Ehl-i kusurun zannı gibi değil. Zira; Zikrin şe'ni, tekrar ile tenvirdir; duanın şe'ni terdad ve takrirdir; emir ve davetin şe'ni tekrar ile te'kidir. Hem herkes, her vakit bütün Kur'ân'ı okumaya muktedir olamaz. Fakat bir sûreye, galiben muktedir olur. Onun için; en mühim maksad-ı Kur'âniye ekser uzun sürelerde dercedilerek, her bir sûre bir küçük Kur'ân hükmüne geçmiş. Demek; hiç kimseyi mahrum etmemek için tevhid ve haşr ve

41 İşâratü'l-l'câz, 33

42 A.g.e.,

43 A.g.e., 34

44 A.g.e.

45 Bediüzzaman bu açıklamalardan sonra adeta böyle demek ister..

kıssa-ı Musa gibi bazı maksadlar tekrar edilmiş. Hem cismanî ihtiyaç gibi, manevi hâcât dahi muhtelifdir. Bazısına insan her nefes muhtaç olur. Cisme hava, ruha Hû gibi. Bazısına her saat; بِسْمِ اللَّهِ gibi ve hakeza. Demek tekrar-ı âyet, teker-rür-ü ihtiyaçtan ileri gelmiş. O ihtiyaca işaret ederek ve uyandırıp teşvik etmek, hem iştiyaki ve iştihayı tahrik etmek için tekrar eder. Hem Kur'an; müessistir, bir din-i mübinin esasatıdır ve şu âlem-i İslâmiyetin temelleridir ve hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi değiştirip, muhtelif tabakatin mükerrer suallerine cevaptır. Müessesise, tesbit etmek için tekrar lâzımdır. Te'kid için terdad lâzımdır; te'yid için takrir, tahkik, tekrir lâzımdır. Hem öyle mesail-i azime ve hakaik-ı dakikadan bahsediyor ki; umumun kalplerinde yerleştirmek için, çok defa muhtelif sûretlerde tekrar lâzımdır. Bununla beraber süreten tekrardır. Fakat manen her bir âyetin çok mânâları, çok faideleri, çok vücûh ve tabakâtı vardır.⁴⁶ Her bir makamda ayrı bir mânâ ve faide ve maksatlar için zikrediliyor. Hem Kur'an'ın mesail-i kevnîyenin bazısında ibham ve icmali ise; irşadi bir lem'a-i i'câzdır. Ehl-i ilhadın tevehhüm ettikleri gibi medar-ı tenkid olamaz ve sebeb-i kusur değildir."⁴⁷

"Evet, ihtiyacın tekerrüriyle, tekrarnın lüzumu haysiyetiyle, yirmi sene zarfında pek çok mükerrer suallere cevap olarak ayrı ayrı çok tabakalara ders veren ve koca kâinatı parça parça edip kıyamette şeklini dünyayı kaldırıp onun yerine azametli ahreti kuracak ve zarrattan yıldızlara kadar bütün cüz'iyat ve külliyyatı tek bir Zâtn elinde ve tasarrufunda bulunduğunu isbat edecek ve kâinatı ve arzı ve semavatı ve anasını kızdıran ve hiddete getiren nev-i beşerin zulûmlerine, kâinatın netice-i hilkatı hesabına gadab-ı İlahî ve hiddet-i Rabbânîyi gösterecek hadsiz ve nihaysiz ve dehşetli ve geniş bir inkılâbın tesisinde binler netice kuvvetinde bazı cümleleri ve hadsiz delillerin neticesi olan bir kısım âyetleri tekrar etmek, değil bir kusur, belki gayet kuvvetli bir i'câz ve gayet yüksek bir belagat ve muktezây-ı hale gayet mutabık bir cezalettir, bir fesahettir.

"Meselâ; bir tek âyet olup yüz on dört defa tekrar edilen بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ cümlesi, Risale-i Nur'un 14. Lem'asında beyan edildiği gibi; arşı ferş ile bağlayan ve kâinatı ışıklandıran ve her dakika herkes ona muhtaç olan öyle bir hakikattir ki, milyonlar defa tekrar edilse yine ihtiyaç vardır. Değil yalnız eknek gibi her gün, belki hava ve ziya gibi her dakika ona ihtiyaç ve iştiyak vardır.

"Hem meselâ; sûre-i طسم de sekiz defa tekrar edilen şu وَأَنَّ رَبَّكَ لَهَّوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ âyeti, o sûrede hikaye edilen peygamberlerin necatlarını ve kavimlerinin azablarını, kâinatın netice-i hilkatı hesabına ve Rububiyet-i âmeninin namına o binler hakikat kuvvetinde olan âyeti tekrar ederek izzet-i Rabbaniye, o zalim kavimlerin azabını ve Rahimiyet-i İlahiye dahi enbiyanın necatlarını iktiza ettiğini ders vermek için, binler defa tekrar olsa yine ihtiyaç ve iştiyak var ve icâzlı ve i'câzlı bir ulvî belagattir.

⁴⁶ İbn Hibban'ın Sahih'inde geçen bir hadis-i şerife göre, mana itibarıyla, ehl-i ilim tarafından zahir bir şekilde bilinen manalar kasdedilmektedir. Zâhiren ve batinen tazammun ettiği esrari muttali kıldığı erbab-ı hakaik buna mazhar olabilir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Suyûtî, el-İtkân, 78; Gazalî, İhyâ, Adab-ı Tilâvet blm.

⁴⁷ Mektubat, 186-87

"Hem meselâ; Süre-i Rahmanda tekrar edilen **فَبَايَ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ** âyeti ile Süre-i Mürselatta, **وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ** âyeti cin ve nev-i beşere kâinatı kızdıran ve arz ve semavâtı hiddete getiren ve hilkat-ı âlemin neticelerini bozan ve haşmet-i saltanat-ı İlahiyeye karşı inkar ve istihfafla mukabele eden, küfür ve küfrânlarını ve zulümlerini ve bütün mahlukatın hukuklarına tecavüzlerini asırlara ve arza ve semavata tehditkarane haykıran bu iki âyet, böyle binler hakikatlarla alakadar ve binler mesele kuvvetinde olan bir ders-i umumide binler defa tekrar edilse yine lüzum var ve celalli bir icâz ve cemalli bir i'câz-ı belagattır."⁴⁸

Bediüzzaman'ın bu açıklamaları hakkında kısa bir değerlendirme yapacak olursak; **فَبَايَ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ** âyetinin tekrarı gerçekte bir tekrar değildir. Çünkü her tekrar edilişinden sonra yeni nimetler zikredilmektedir. Allah-u Teala, her bir faslın ardından ins ve cinne hitap ederek onları sorgulamaktadır. Eğer denilirse: Azabın zikrinden sonra nasıl bu cümle zikredilir? Bunun cevabı, eğer bir nimet yoksa, onun zikredilmesi, vasfedilmesi ve onunla ilgili korkutulması en büyük nimettir. Çünkü burada ikabı müstahak kılacak umumî bir zecr vardır. Aynı zamanda sevabı müstehak kılacak bir davranış vardır. Bu âyet-i kerimenin cehennem ve ondaki azabın zikrinden sonra varid olması, Allah'ın o azabı vasfetmesinin ve ikabından korkutmasının ardındaki nimete işaret etmektedir. Bu halin bir nimet oluşu şüphe götürmez bir gerçektir. Fenânın (fani oluşun) zikrinden sonra bu âyetin gelmesi konusunda yine, "Bunda hangi nimet olabilir?" sorusu gelmektedir. Bu soruya şöyle cevap verebiliriz; Keder ortamından sürur ortamına geçiş, mü'minlerin ve insanların füc-carın şerlerinden rahata kavuşmaları, tıpkı hadislerde varid olduğu gibi birer nimettir.⁴⁹

d. Düstur oluş açısından i'câz

"Kur'an'ın düsturları, kanunları, ezelden geldiğinden ebede gidecektir. medeniyetin kanunları gibi ihtiyar olup ölüme mahrum değildir. Daima gençtir, kuvvetlidir.⁵⁰ Meselâ; Medeniyetin bütün cem'iyat-ı hayriyeleri ile, bütün cebbarane şedit inzibat ve nizamatlarıyla, bütün ahlaki terbiyegahlarıyla, Kur'an-ı Hakim'in iki meselesine karşı muaraza edemeyip mağlup düşmüşlerdir."⁵¹

Meselâ; **وَأَحَلَّ اللَّهُ النَّبِيَّ وَحَرَّمَ الرِّبَا** ³ **وَأَقِيمِ الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ** ⁵² Kur'an'ın bu galebe-i i'câzkaranesini bu mukaddime ile beyan edeceğiz.

"Bütün ihtilat-ı beşeriyenin madeni, bir kelime olduğu gibi bütün ahlak-ı seyyinenin menbâi dahi bir kelimedir.

"Birinci kelime: 'Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne.'

"İkinci kelime: 'Sen çaiş ben yiyeyim.'

48 Sözler, 423-24

49 Daha geniş bilgi için bkz: "Dirase fi Tefsiru'n-Nesefi fi Süreti'r-Rahman" isimli eserim.

50 Sözler, 380

51 A.g.e.

52 Bakara, 43

53 Bakara, 275

"Evet, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede havas ve avam, yani zenginler ve fakirler, müvazeneleriyle rahatla yaşarlar. O müvazenenin esası ise: Havas tabakasında, merhamet ve şefkat; aşağısında, hürmet ve itaattir. Şimdi birinci kelime, havas tabakasını zulme, ahlaksızlığa, merhametsizliğe sevketmiştir.⁵⁴ İkinci kelime, avamı; kine, hasede, mübarezeyle sevkedip rahat-ı beşeriyeyi bir kaç asırdır seibettiği gibi, şu asırda sa'y, sermaye ile mübareze neticesi herkesçe malum olan Avrupa hadizat-ı azimesi meydana geldi.⁵⁵ Kur'an birinci kelimeyi, esasından 'vücut-u zekat' ile kal'eder, tedavi eder. İkinci kelimenin esasını 'hurmet-i riba' ile kal'edip, tedavi eder. Evet, âyet-i Kur'âniye âlem kapısında durup ribaya yasaktır der. 'Kavga kapısını kapamak için riba kapısını kapayınız' diyerek insanlara فرمان eder. Şakirtlerine 'girmeyiniz!' emreder.⁵⁶

"İkinci esas:

"Medeniyet taaddüd-ü ezvacı kabul etmiyor. Kur'an'ın o hükmünü kendine muhalif-i hikmet ve maslahat-ı beşeriyeye münafi telakki eder. Evet, eğer izdivaçtaki hikmet, yalnız kazay-ı şehvet olsa, taaddüt bilakis olsa. Halbuki, hatta bütün hayvanatın şehadetiyle ve izdivaç eden nebatatın tasdiğiyle sabittir ki; izdivacın hikmeti ve gayesi, tenasüldür. Kazay-ı şehvet lezzeti ise, o vazifeyi gördürmek için Rahmet tarafından verilen bir ücret-i cüz'iyedir. Madem, hikmeten, hakikaten izdivaç, nesil içindir, nev'in bekası içindir. Elbette, bir senede yalnız bir defa tevellüde kabil ve ayın yalnız yarısında kabil-i telakkuh olan ve elli senede ye'se düşen bir kadın, ekseri vakitte ta yüz seneye kadar kabil-i telkih bir erkeğe kafi gelmediğinden medeniyet pek çok fahişehaneleri kabul etmeye mecburdur.⁵⁷

"Üçüncü esas:

"Muhakemesiz medeniyet, Kur'an kadına sülüs verdiği için âyeti tenkid eder. Halbuki hayat-ı içtimaiyede ekser ahkâm ekseriyet itibarıyla olduğundan, ekseriyet itibarıyla bir kadın, kendini himaye edecek birisini bulur. Erkek ise, ona yük olacak ve nafakasını ona bırakacak birisiyle teşrik-i mesai etmeye mecbur olur. İşte bu sûrette bir kadın, pederinden yarısını alacak kocası noksanıyeti temin eder. Erkek, pederinden iki parça alsın, bir parçasını tezevvüc ettiği kadının idaresine verecek; kız kardeşine müsavi gelir. İşte Adalet-i Kur'âniye böyle iktiza eder. Böyle hükmetmiştir.⁵⁸

"Dördüncü esas:

"Sanemperestliği şiddetle Kur'an men'ettiği gibi, sanemperestliğin bir nevi taklidi olan sûretperestliği de men'eder. Medeniyet ise, sûretleri kendi mehasininden sayıp Kur'an'a muaraza etmek istemiş. Halbuki, gölgeli gölgesiz sûretler, ya bir zulmü mütehaccir veya bir riyay-ı mütecessid veya bir heves-i mütecessimsindir ki, beşeri zulme ve riyaya ve hevaya, hevesi kamçılıyıp teşvik eder.⁵⁹

Bediüzzaman'ın, Kur'an'ın düstur ve kanun oluşuyla alakalı açıklamalarını benzer şekilde sürdürür. Bunları "Delâil-i i'câzdan olan şeriat-ı Kur'an" ve "Kur'an'ın i'câz-ı teşriisi" başlıkları altında ele alır.

⁵⁴ Sözlür, 380

⁵⁵ A.g.e.

⁵⁶ A.g.e.

⁵⁷ A.g.e.

⁵⁸ A.g.e. 381

⁵⁹ A.g.e.

Bu ifadelerle aynı konuda açıklamalar yapan diğer âlimlerin sözleri karşılaştırılacak olursa, akli ve objektiflik açılarından diğerlerinden çok daha farklı ve üstün olduğu görülecektir.

e. İhbar-ı mugayyebat

Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan, ihbarat-ı gaybiye ve her asırda gençliğini muhafaza etmesi, her tabaka insana muvafık gelmesi yönünden de i'caza sahiptir. İhbarat-ı gaybiye açısından üç yönlü mu'cizelik mevzubahistir.

Birincisi: Maziye ait ihbarat-ı gaybiyedir. Evet, Kur'an-ı hakim ittifakla, ümmi ve emîn bir Zât (a.s.m.)'in lisaniyla Hz. Adem'den ta Asr-ı Saadete kadar, peygamberlerin mühim hallerini ve ehemmiyetli olaylarını öyle bir tarzda zikretmektedir ki, Tevrat ve İncil gibi kitapların tasdikıyla gayet kuvvet ve ciddiyetle bunu gerçekleştiremiyor.

İkincisi: İstikbale ait ihbarat-ı gaybiyede bulunmasıdır.

Üçüncüsü: İlahî ve kevnî hakikatler ve uhrevî durumlarla ilgili ihbarat-ı gaybiyesidir. Evet, Kur'an'ın hakaik-ı İlahiyeye dair beyanları ve tılsım-ı kâinatı açıp, hilkat-ı âlemin muammasını çözen beyanat-ı kevnîyesi, ihbarat-ı gaybiyenin en mühimmini gerçekleştirilmektedir. Hem Kur'an, gösterdiği o İlahî hakikatler ve o kevnî hakikatleri beyandan sonra, safay-ı kalp ve tezkiye-i nefsten, ruhun terakkiyatından ve aklın tekemmülünden sonra beşerin ukulü adeta "Sadakte" (doğru söyledin) deyip o hakikati kabul ederler.⁶⁰

İstikbale dair verdiği haberlere bir örnek vermek gerekirse, ⁶¹وَلَنْ تَفْعَلُوا⁶¹ âyetine bakabiliriz. Burada denilmektedir ki; Mazide yapamadığınız gibi, yani Kur'an'ın bir tek sûresinin, hatta bir tek harfinin dahi benzerini getiremediğiniz gibi, bundan sonra da kat'iyetle yapamayacaksınız. Binaenaleyh, "Bizim mazide yapamamamız, istikbalde beşerin yapamamasını istilzam etmez" diye izhar ettikleri o bahaneyi de bu âyetle def'etmiştir. Bu yolla Kur'an gaibden haber vermektedir. Gerçekten de ihbar edildiği gibi muaraza vaki olmamıştır.⁶²

Bir diğer örnekte Aliuh-u Teala;

الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ⁶³ âyetinde geçen الَّذِينَ lafzındaki "el" in ifade ettiği mânâlardan birisi "ahd" mânâsıdır. Buna göre, gerek "el"den, erek الَّذِينَ den, mahut ve malum bir şey kastedilir. Binaenaleyh, Ebu Cehil, Ebu Leheb, Ümeyye İbn Halef ve saire gibi mahut ve meşhur büyük kafirlere الَّذِينَ ile işaret edilmiş olduğu ihtimali çok kuvvetlidir. Bu ihtimale binaen şu âyet, gaybdan haber veren âyetlerden birisi olmaktadır. Çünkü onlar küfür üzerine ölmüşlerdir.⁶⁴

⁶⁰ Sözler, 376-78

⁶¹ Bakara: 24.

⁶² İsharatü'l-icâz, 143

⁶³ Bakara: 6.

⁶⁴ A.g.e., 72-73

Bediüzzaman'ın bu konuyla verdiği örnekleri konunun te'yidi ve takriri açısından çoğaltabilirsiniz. Bu doğrultuda şunları söyleyebilirsiniz; Kur'ân müstakbel hakkında, Ebu Leheb ve kânsının—Tebbet sûresinde—küfür üzerine öleceğinden haber vermektedir. Aynı zamanda Nasr sûresinde Nebî (a.s.m.)'in vefatının yaklaştığını bildiriyor. Daha bir çok âyeti bu konuya örnek olarak verebiliriz.

Sure-i Fethin son âyetleri hakkında Bediüzzaman'ın sözlerine dikkat edecek olursanız, bu âyetlerde Ashab-ı Bedir, Uhud, Huneyn, Bey'at-ı Rıdvan ve benzeri sahabe-i kirâmın önde gelenlerine işaretlerin olduğu yorumunu çıkarır. Hatta, ilm-i cifrin bir türü olan harflerdeki ebced hesabı ve tevafuklardan hareketle bu sonuca ulaşmaktadır.⁶⁵

Eğer bu sahih ise, i'câz açısından ilm-i cifir sahih olacaktır ve bu da i'caz olarak kabul edilecektir. Bu ise makbul ve makul olmayan bir yöneliştir.⁶⁶

Nefslerde gizli olan hakikatlerin de gaybdan olduğunu ilave etmek isterim. Allah'ın dilemesi dışında bu konudaki bilgiyi ne Nebî (a.s.m.), ne de bir başkası bilebilir. bu konuda Kur'ân-ı Hakîm'de şöyle buyrulmaktadır;

67 وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ Bunu yalanlamak da mümkün olamaz. Bediüzzaman ve diğer âlimler indinde, cüz'iyat ile alakalı bazı farklılıklar olmakla birlikte, bu konuda gayet geniş açıklamalar vermektedirler.

Kur'ân'daki gayba dair haberler, ancak üzerinde dikkatli bir nazarla durulduğu takdirde vuzuha kavuşabilmektedir. Nasr sûresinde olduğu gibi. Bir başka âyette ise Nebî (a.s.m.)'in çocuklarından erkek olarak hiç birisinin O'nun neslini devam ettiremeyeceğine işaret edilmektedir; 68 مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ âyeti hakkında Bediüzzaman'ın yaptığı açıklamalardan birisi şöyledir:

"Peygamberin (a.s.m.) evlad-ı zükûru, rical ederecesinde kalmayıp, rical olarak nesli, bir hikmete binaen kalmayacaktır. Yalnız رَجَالٍ tabirinin ifadesiyle nisanın pe-deri olduğunu işaret ettiğinden, nisa olarak nesli devam edecektir."⁶⁹ Zannederim böyle bir açıklama, ilk olarak onun tarafından ifade edilmiştir.

f. İ'câz-ı İlmî

Şu gelen "mu'cizat-ı Enbiya yüzünde parlayan bir lem'a-i i'câz-ı Kur'ân"⁷⁰ cümlesiyle bağlantılı olarak, 71 قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا âyeti şöyle açıklanabilir:

65 Lem'alar, 32-35

66 Cifir ve camia kader ve kazanın iki levhası veya esrarını fehmedenlerce keşfedilen remizler, gayb ilimleri veya gayba ait bazı ilimlerdir. Bu konuda kalem doğru bir hat üzerinde kullanılmalıdır. Aynı zamanda bu ikisi, birer kitaptır. Bunlardan ilkinî Hz. Ali (kerremallahü veche) zikretmiş ve bununla hitab etmiştir. Diğerinin sırları ve özelliklerini sadece Nebî (SAV) bilmektedir. Diğer yandan ilm-i cifir, özellikle Eflatun mezhebini takip edenlerce bilinen, kullanılan bir ilimdir. İlm-i cifir konusunda bütün bildiklerim bundan ibarettir. Bu durum bunu kim kabul eder? Kimin akli kabul eder? Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: "Dirasât fi ulûmu'l-Kur'ân ve Menâhici'l-Müfessirin" isimli eserimin C.2/214-216. sayfaları.

67 Mücâdele: 8

68 Ahzâb: 40.

69 Sözlür, 384

70 Sözlür, 249

71 Enbiya: 69.

"Bu âyette üç işaret-i latife var:

"*Birincisi*: Ateş dahi, sair esbab-ı tabiiye gibi kendi keyfiyle, tabiatıyla, körü körüne hareket etmiyor. Belki emir tahtında bir vazife yapıyor ki; Hz. İbrahim'i (Aleyhisselam) yakmadı ve ona, 'yakmal' emrediliyor.

"*İkincisi*: Ateşin bir derecesi var ki, bürüdetiyle ihrak eder. Yani ihrak gibi bir tesir yapar. Cenab-ı Hak, ^{سَلَامًا} lafziyla bürüdeteye diyor ki: 'Sen de hararet gibi bürüdetinle ihrak etme.' Demek, o mertebedeki ateş, soğukluğuyla yandırır gibi tesir gösteriyor. Hem ateştir, hem berddir. Evet, hikmet-i tabiiyede nar-ı beyzâ halinde ateşin bir derecesi var ki; harareti etrafına neşretmiyor ve etrafındaki harareti kendine celbettiği için, şu tarz bürüdetle, etrafındaki su gibi mayı şeyleri incimad ettirip, mânen bürüdetiyle ihrak eder. İşte zemherir, bürüdetiyle ihrak eden bir sınıf ateştir. Öyle ise, ateşin bütün derecatına ve umum envaına cami olan Cehennem içinde elbette 'Zemherir'in bulunması zaruridir.

"*Üçüncüsü*: Cehennem ateşinin tesirini menedecek ve eman verecek iman gibi bir madde-i maneviye, İslâmiyet gibi bir zırh olduğu misillü; dünyevî ateşin dahi tesirini menedecek bir madde-i maddiye vardır. Çünkü: Cenab-ı Hak, İsm-i Hakîm iktzasıyla; bu dünya dar'ul-hikmet olması hasebiyle, esbab perdesi altında icraat yapıyor. Öyle ise; Hz. İbrahim'in cismi gibi, gömleğini de ateş yakmadı ve ateşe karşı mukavemet haletini vermiştir. İbrahimi yakmadığı gibi, gömleğini de yakmıyor. İşte bu işaretin remziyle mânen şu âyet diyor ki: 'Ey millet-i İbrahim; İbrahimvari olunuz. Ta gömlekleriniz, en büyük düşmanınız olan ateşe hem burada, hem orada bir zırh olsun. Ruhunuza imanı giydiren, Cehennem ateşine karşı zırhınız olduğu gibi; Cenab-ı Hakkın zeminde sizin için sakladığı ve ihzar ettiği bazı maddeler var. Onlar sizi ateşin şerrinden muhafaza eder. Arayınız, çıkarınız, giyiniz.' İşte beşerin mühim terakkiyatından ve keşfiyatındandır ki, bir maddeyi bulmuş; ateş yakmayacak ve ateşe dayanır bir gömlek giymiş. Şu âyet ise, ona mukabil bak ne kadar ulvî, latif ve güzel ve ebede kadar ırtılmayacak ^{حَتَّىٰ مَسَلِمًا} tezgahında dokunacak bir hulleyi gösteriyor."⁷²

Bediüzzaman, bunun gibi, gayet harika beyanlarla misaller sıralamakta ve bazı- larında görebildiğim kadarıyla işaret mânâları tercüme etmektedir. Ne var ki ben, gayb meselesi hakkında buna benzer bilmediğimiz ve buna işaretin olduğunu da bilmediğimiz bir durumda, bunun gerçekleşmesinden sonra Kur'an'ın işaret ettiği bu mânâ zihnimizde şekillenmektedir. Kur'an'ın işareti hakkında bildiklerimizin hilafına, hususun, bir müddet bekledikten sonra yine Kur'an'ın işareti doğrultusunda gerçek- leştiğini görebiliriz. Örneğin, ^{وَلَنْ تَعْلَمُوا} âyetinde olduğu gibi,

Kahire Usûlü'd-Din Fakültesi Tefsir ve Ulûmü'l-Kur'an bölümü başkanı Prof. Dr. İbrahim Abdurrahman Halife, bir ilmi toplantı esnasında, ilmi i'cazın vürûdun zahirinde değil, bilakis husule gelmesinde gizli olduğunu söylemişti. Bunların ışığında benim görüşüm, yeni keşfedilen şeylerle ilgili işaretler veren âyetler, işaret haberler veren âyetlerdir. Gaybî olarak işaret ettiği mânâ tahakkuk etse de, dahilinde i'câz vecihlerinden birisi saklı kalmaya devam edecektir.

Bediüzzaman *Sözler* isimli eserinde işaret-i ilmiye konusunu daha fazla genişletmek istememektedir. Sür'atle bazı âyetlere göz gezdirecek olursak;

⁷² Sözler, 244-45

73 ve: *وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ*

74 *قَتَلَ أَصْحَابَ الْأَخْذُودِ * النَّارِ ذَاتِ الرَّقُودِ * أَذْهَمَ عَلَيْهَا قَعُودٌ*

âyetleri trene işaret etmektedir. *الْأَخْذُودِ * النَّارِ ذَاتِ الرَّقُودِ* ifadeleri adeta tünelden başında ateş saçan dumanlarıyla çıkan bir teren anlatılır gibidir. Bence bu çok şaşırtıcı bir benzerliktir. Aynı şekilde, 75 *مِثْلُ نُورِهِ كَمَشْكُوتَةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ* âyeti elektriğe işaret etmektedir. Bu konuda yaptığımız gezinti yeterlidir kanaatindeyiz. Zira, Kur'an'ın kıymeti ve i'câzı konusunda en ufak tereddüdümüz yoktur.

i'câz-ı ilmî konusunda muhalif tutum sergileyen, Kur'an'ı kendi tasavvurlarına göre değerlendirip onu tenkid eden ehl-i ilm-i hadîs (modern ilim ehli) mukabilinde Bediüzzaman'ın konumuna gelirse, bu konuda ilmi metodlarla açıklamalar yaparak Kur'an'ın i'câzını ispatlamaya çalışır ve inatçı feylesofları teslim-i silah etmeye mecbur bırakır.⁷⁶ Allah ondan razı olsun.

Kulak ve nefis ciheti: Harikalık, telezzüz, usanç vermeme, suhulet-i hazz, avamdan birisi dahi olsa alınan büyük hazz.

"Kırk tabakadan her tabakaya karşı bir pencere açar, i'câzını gösterir."⁷⁷ "Hatta, yalnız kulağı bulunan ve bir derece mânâ fehmeden avam tabakasına karşı, Kur'an'ın okunmasıyla başka kitaplara benzemediğini, kulak sahibi tasdik eder."⁷⁸

"Hatta, az sözden ve gürültüden müteessir olan hastalara sekeratta olanlara karşı Kur'an'ın zemzemesi ve sadası; zemzem suyu gibi onlara hoş ve tatlı geldiği cihetle, bir nevi i'câzını onlara da ihsas eder."⁷⁹

Kadî İyâz i'câz vecihlerinden birisi olarak Kur'an'daki harikahığı zikreder ki, bu yönüyle işitenlerin kalblerinde ve kulaklarında yer ederek etkisi altına alır. Şöyle der; "Buna delil, mânâlarını anlamasa da, tefsirini bilmesey de her işitenin içinde yer etmesidir. Rivayet edildiğine göre bir hristiyan, Kur'an okuyan birine rastladığında durur ve ağlayarak dinler. Ona niçin ağladığı sorulduğunda; 'Ondaki ahenk ve nazmdan dolayı' cevabını verir."⁸⁰ Kanaatimce buradaki nazm ve ahenkten maksat, kelimelerdeki nağme ve vurgular, harflerdeki tatlılıktır. Öyle ki, bu yönü hakkında Abdülkahir Cürcanî, kelâmın yüceliğinden ve derecesinin yüksekliğinden daha fazla bir etkiye sahip olduğunu söyler. Bizler de diyoruz ki, Kur'an'da his ve cemel açısından i'câzın en ileri derecesi vardır.

73 Yasin, 42

74 Bûrûc, 4-7

75 Nûr, 35

76 Tarihçe-i Hayat, 84

77 Mektubat, 166

78 A.g.e.

79 A.g.e., 167

80 Eş-Şifâ, Kadî İyâz, 1/230-231

Bu yönlerden bir diğeri ise, Cenab-ı Allah'ın Kur'an'ı manzum bir özelliğe sahip kılması, mensûr özelliğe haiz kılmamasıdır. Çünkü manzum oluş, kulaklarda daha fazla yer eder.⁸¹

Bir diğer özellik; "Onu okuyan bıkmaz, onu dinleyen yorulmaz. Bilakis tilavet edildikçe halaveti artar. Devam edildikçe ona karşı olan muhabbet ziyadeleşir. her defasında tazeliği aynen kendini gösterir. Onun dışındaki kelimeler, velev hüsn ve belagat açısından çok yüksek olsalar da bir kaç tekrardan sonra bıktırır, tekrarlandıkça özellikleri kaybolur. Yüce kitabımız halavet yönünden her türlü lezzete sahiptir, en sıkıntılı anlarda enis bir arkadaş olur. Onun dışındaki kitaplar ise, en çok taraftarı olanları dahi belli bir süre sonra kaybeder. Bu yüzden Peygamberimiz (a.s.m.) Kur'an hakkında şöyle buyurmuştur; "Çok tekrar edilmesi insanı sıkamaz."⁸²

Bediüzzaman'ın görüşü şöyledir:

"Hıfza çalışan çocukların tabakasına karşı dahi, Kur'an-ı Hakîm; o nazik, zayıf, basit ve bir sahife kitabı hıfzında tutamayan o çocukların küçük kafalarında, o büyük Kur'an ve çok yerlerinde iltibas ve müşevveşiyyete sebebiyet veren birbirine benziyen âyetlerin ve cümlelerin teşabühüyle beraber; kemâl-i suhûletle, kolaylıkla o çocukların hafızalarında yerleşmesi sûretinde, i'câzını onlara dahi gösterir."⁸³

Kadı İyaz i'câz vecihleri hakkında şöyle demektedir; "Onu öğrenenlerin hıfzeta-melerindeki kolaylıkla, hıfzeta-meye elverişlilik hakkında Allah-u Teala şöyle buyurmaktadır; ⁸⁴ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ Halbuki diğer dinlerin kutsal kitaplarını ezberleyenlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Bu hal bunca senedir onlarda bir sakar olarak bulunur. Kur'an ise, daha küçük yaşlardan itibaren ezberlenmesi kolay olan bir kitaptır."⁸⁵ Verdiği nimetlerinden dolayı; hamd sadece Allah'a mahsustur ve Ondan faydalı ilim, amel-i salih nasip etmesini dileriz.

Diyorum ki; bütün bu hususiyetler ve faziletler Kur'an'ın evsafı arasında bulunur. Muaraza sıhhati şartıyla benzerlerine meydan okumaktadır. Ayrıca, kesret ve yücelik açısından onun benzeri yoktur. Beşer onun bir mislini getirmeye muktedir değildir. İşte bu, kur'an'daki i'câz vecihlerinden birini teşkil etmektedir.

Kadı İyaz'ın bu faziletler ve hususiyetlerin i'câzdan gelmediğine dair sözleri, bu zikrettiklerine pek muvafık düşmemektedir. Ben bu konuda onun görüşlerine muvafık değilim, bilakis Bediüzzaman'la (Rahimehullah) müttetikim.

Göze bakan vecih: Benzerlik, tekabül, tevafuk, paralellik ve uyum.

Bediüzzaman; "Yalnız gözü bulunan: kulaksız, kalpsiz tabakasına karşı vech-i i'câzın"⁸⁶ 19. Mektup'da gayet mücmel, muhtasar ve nakıs ele alındığı için, bu vech-i i'câzı 29 ve Otuzuncu Mektub'a havale etmiş, burada gayet parlak, nurani,

⁸¹ A.g.e., 236

⁸² A.g.e., 233

⁸³ Mektubat, 166

⁸⁴ Kamer, 17, 22, 32, 40

⁸⁵Bkz. 81. dipnot.

⁸⁶ Mektubat, 167

zahir ve bahir bir sûrette ele almıştır.⁸⁷ Ancak daha geniş bir şekilde İ̇şarâtü'l-İ'câz isimli eserinde bu konu ele alınmıştır. Hatta Kur'an'ın bu vechini açıkça gösterebilmek için, bir mushaf yazdırıldığını, böylelikle bu vech-i i'câzı gözle görülebilir halde sunulacağını belirtmiştir.⁸⁸

Anladığım kadarıyla, Bediüzzaman'ın açıkladığı bu i'câz yönü, birbirinden müs-takil olarak iki mushafta hat yazısı sûretiyle gösterilmektedir.

Birinci mushaf hakkında şöyle der; "Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın yazılan kelime-leri birbirine bakıyor. Meselâ Sûre-i Kehf'de: ^{وَأَمِّنْهُمْ} ^{كَلِيمٌ} kelimesi, altında yapraklar delinse, Sûre-i Fâtır'daki 'Kıtmır' kelimesi, az bir inhırafla görünecek ve o kelbin ismi anlaşılacak. Daha sonra baktım ki: Kur'an'ın müteaddit yapraklar arka-sında birbirine bakar çok cümleleri var ki, manidar bir sûrette birbirine bakar. İşte tertib-i Kur'an irşad-ı Nebevî ile; münteşir ve matbu' Kur'anlar da, ilham-ı İlahî ile olduğundan; Kur'an-ı Hakim'in nakşında ve o hattında, bir nevi alamet-i i'câz işareti var. Çünkü o vaziyet, ne tesadüfün işi ve ne de fikr-i beşerin düşüncesidir. Fakat bazı inhiraf var ki, o da tab'in noksanıdır ki; tam muntazam olsaydı, kelimeler tam birbirinin üzerine düşecekti."⁹⁰ Bu konuda benim gördüğüm; Niçin bizzat bu mushaf, aşağıda bahsedeceğimiz ikinci mushafa, Nebî (a.s.m.)'nin elindeki mushafa ve diğer Osmanlıca mushafalara mukabil farklılık göstermektedir. Halbuki i'câz vecihlerinde herhangi bir farklılığın olmaması gerekir. Bir vechin olması, diğerlerinin iptalini gerektirmez. Bana göre Hafız Osman'ın hattı belli bir değere sahiptir, ikinci mushafın hattı da aynı şekilde meziyete sahiptir. Bu meziyetler belli bir san'atı gösterir. Ancak Kur'an-ı Kerim bütün bunların üstündedir. Müellifin bunu müdafaada ve bazı küçük sapmalara mazur görmedeki ısrarı, kendisine ait bir görüşü aksettirir. Şu bir gerçektir ki, buna berzer vecihlerin cüz'iyatı çoktur. Ancak bunlar ne bir tesadüf demek de yanlış olur.⁹¹

İkinci mushafa gelince, Bediüzzaman, "Kur'an'ın göze görünen bir nevi icazının lemaatını ve rumuzat-ı gaybiyenin bir menba-ı işaretini teşkil eden, Kur'an'da 'Lafzullah'ın tevafukundan çıkan bir lem'a-i i'câzı gösteren yıldız ile bir Kur'an yazdırıldığından"⁹² bahseder. Elimde 1394 h./1974 m. tarihinde Hattat Hamid el-Âmidî hattıyla yazılmış bu mushaf bulunmaktadır. Bu mushafın sonunda, Bediüzzaman'ın 29. Mektup isimli eserinin ışığında yazıldığı belirtilmektedir. Hakikaten Kur'an'da tekrar eden Lafz-ı Celâllerin aynı hat üzerinde alt-alta gelmelerini göstermesiyle ayrıcalıklı bir mushaftır. Hemen her sayfada zikredilen Allah'ın isimleri gerek bir sütunda, gerekse bir kaç sütunda alt alta sıralanmaktadır. Bediüzzaman, yukarıda belirttiğimiz "Kıtmır" ismiyle ilgili tevafuk gibi, sadece Lafzullahda değil, başka yönlerle de bir çok tevafukların bulunduğunu söylemektedir. Şöyle demektedir; "Kur'an-ı Hakim'in umum sahifeleri ahirinde âyet tamam oluyor. Güzel bir

87 A.g.e.

88 A.g.e.

89Kehf, 22.

90 Mektubat, 167

91 A.g.e., 168. Bkz: haşiyeler

92 A.g.e, 168-69

kafiye ile nihayeti hitam buluyor. bunun sırrı şudur ki; En büyük âyet olan Müdâ-yene âyeti, sahifeler için, Sûre-i İhlas ve Kevser satırlar için bir vahid-i kıyasî ittihaz edildiğinden, Kur'an-ı Hakim'in bu güzel meziyeti ve i'câz alameti görülüyor."⁹³

Diyorum ki; Mezkur nüshadaki bu tevafukları kendim gördüm. Ancak mezkur paralellikler ve tevafuklar, tam anlamıyla bir i'câz olamaz; belki bir san'at ve beceri neticesi ortaya çıkabilir.

Ancak, daha önce de söylenildiği gibi Bediüzzaman hitab makamındadır. Cüz'iyatın ve envain kesreti hiç bir şekilde, bu tür konuları ihata edemeyecek akl-ı cüz'i tarafından tesadüf ve insan işi olarak kabul edilemez.

Son olarak derim ki; Bu son cümle Bediüzzaman açısından ve mezkur vechin Resulullah'a (a.s.m.) gelen yüce kitabımızda bulunması açısından mülâhaza edilirse, bu düşüncenin diğer i'câz vecihleri derecesine çıkarılmaksızın, "bu bir i'caz'dır, ancak biz bunu savunmada taassub taraftarı değiliz, böyle bir şeye de ihtiyacımız yoktur, çünkü bu Kitab-ı Azizin i'cazını gösteren çok daha kat'i vecihler vardır" denilmesinde bir beis yoktur.

Belirttiğimiz bu iki vechi kabul edecek olursak, mezkur vecihlerin bulunduğu iki mushaftan birinin diğerinden farklı olduğunu görürüz. Çünkü her ikisinin aynı özelliklerle biraraya getirilmesi mümkün değildir. Böyle bir ihtimal olsaydı, sanımız bizzat Bediüzzaman tarafından bu gerçekleştirilirdi.

Sonuç

Bizim nazarımızda hattan doğan paralellik ve tevafuklar, zayıf bir iddiadır. Aynı şekilde cifir hesabının kullanılarak istinbatta bulunması, onun yaptığı açıklamalardaki gücünü gösterir. Bu yönüyle ve yorumlama açısından getirdiği yeniliklerle belirtilen konuda münferiddir. Manalar açısından ise onun bir benzerini göstermek güçtür. Bunun delili önünüzdeki bu mütevazi çalışmamdır.

Bediüzzaman, fikirlerinin derinlemesine araştırılması ve onun fütuhatından aldığı bildiğine yararlanılması gerekli bir şahsiyettir.

Allah ondan ve onun gibilerinden faydalanmak nasib etsin.

وَصَلَّى اللهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأَمِيِّ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ